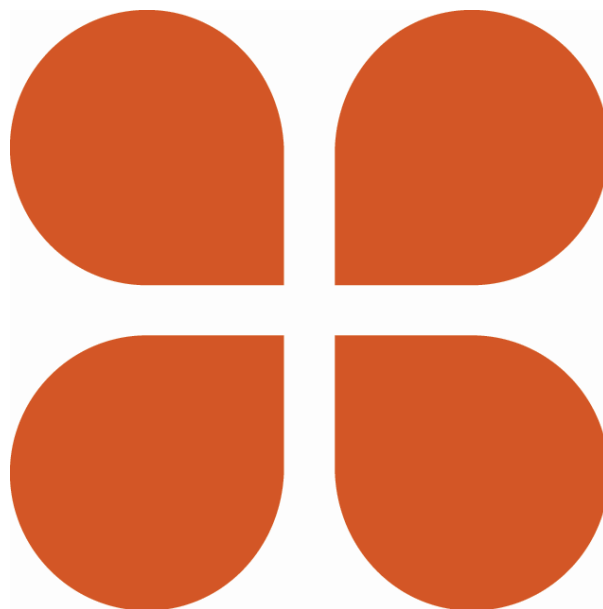

Program för Riksantikvarieämbetet

God kulturmiljöförvaltning

2016–2018

Utveckling av råd och stöd för kulturmiljöns
aktörer i förvaltningsfrågor

Riksantikvarieämbetet 2015
Box 1114
621 22 Visby
www.raa.se
registrator@raa.se

Upphovsrätt enligt Creative Commons licens CC BY 4.0, där inget annat anges.
www.creativecommons.se/om-cc/licenserna/

Innehåll

Introduktion.....	4
Sammanfattning.....	4
Om programmet.....	4
Målgrupper	5
Definition av kulturmiljöförvaltning.....	5
Kultur- och kulturmiljöpolitiken.....	6
Riksantikvarieämbetets inriktning 2016–2018	7
God kulturmiljöförvaltning	9
Omvärldsanalys och behovsinventering	9
Avgränsningar	10
Övergripande mål 2016–2018	10
Prioriterade områden inom kulturmiljöförvaltning.....	11
Förvaltning av bebyggelse	11
Förvaltning av kulturlandskap.....	12
Förvaltning av runstenar	12
Framgångsfaktorer.....	13
Referenser	14

Introduktion

Sammanfattning

Detta program beskriver Riksantikvarieämbetets prioriteringar och övergripande inriktning inom kulturmiljöförvaltningen för de närmaste tre åren.

Den svenska kulturmiljöförvaltningen står inför många utmaningar med begränsade resurser till sitt förfogande. En stor del av behoven utgår från många av de förändringar som kulturmiljön och dess företrädare står inför, såsom utflyttning och urbanisering, förändrad användning av kulturmiljön, tillgänglighetskrav, övergivna miljöer och förfall, men också från förnyade hotbilder som klimatförändringar och brottslighet. Det finns också behov av generella riktlinjer för vård- och underhållsplanering och utförande av vård- och förvaltningsåtgärder. Därutöver finns ett övergripande behov av både tillgängligt och aktuellt informationsmaterial och mötesplatser över bransch- och ämnesområden.

Samtidigt finns det både erfarenheter, kompetenser och kunskapsunderlag spridda över Sverige. Genom att samordna, utveckla och tillgängliggöra dessa nationellt blir de värdefulla verktyg för berörda aktörer och ger därmed också förutsättningar för en ökad effekt av hela den svenska kulturmiljöförvaltningen.

Om programmet

Programmet har tagits fram vid enheten för kulturvårdsstöd under april–september 2015. Syftet med programmet är att skapa en tydlighet för myndighetens prioriteringar och övergripande inriktning inom kulturmiljöförvaltningen för de närmaste tre åren.

Arbetet bygger på de nationella målen inom kultur- och kulturmiljöpolitiken, en omvärldsanalys och en inventering av kulturmiljövårdens behov. Inventeringen

baseras på uppfattade behov hos myndighetens målgrupper och medarbetare på Kulturmiljöavdelningen och Kulturvårdsavdelningen.

Programmet kommer att utgöra ett underlag för Riksantikvarieämbetets årliga verksamhetsplanering. Det är i den årliga planeringsprocessen som resultatmål för kommande år tas fram, tillsammans med budget- och resursplanering.

Målgrupper

Primär målgrupp för verksamheten är de professionella aktörerna inom kulturmiljövården. Med detta menas i första hand förvaltare av kulturmiljöer och kulturmiljöobjekt, länsstyrelserna och utförare av vård- och förvaltningsåtgärder. Här inkluderas också partners i strategiska samarbeten, vilket kan vara andra myndigheter, museer eller föreningar.

Definition av kulturmiljöförvaltning

Begreppen kulturmiljöförvaltning, kulturmiljövård och kulturmiljöarbete kan definieras på olika sätt och ha olika innebörd för verksamma inom området. Inom det europeiska standardiseringsarbetet för bevarande av kulturarv har en standard för generella termer och definitioner tagits fram.¹ De internationella begreppen *conservation-restoration* definieras enligt följande:

”measures and actions aimed at safeguarding cultural heritage while respecting its significance, including its accessibility to present and future generations.”

Begreppet ”Kulturmiljöförvaltning” kan ses som en synonym till begreppet ”kulturmiljöarbete”. Följande definition finns angiven i Riksantikvarieämbetets rapport *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval*:

Kulturmiljöarbete – avser all verksamhet som utgår från miljöns kulturhistoriska dimension. Det vill säga en verksamhet där kulturmiljö används

¹ SS-EN 15898:2011 *Bevarande av kulturarv – Generella termer och definitioner*, 2011.

som en utgångspunkt och med avsikten att undersöka, vårda, skydda, utveckla samt förmedla kunskap om kulturhistoriska företeelser och deras värden. Många olika myndigheter, organisationer och aktörer är verksamma inom kulturmiljöarbetet; bland andra Riksantikvarieämbetet, länsstyrelser, regionala och kommunala museer, kommuner, privata företag samt aktörer inom civilsamhället, till exempel hembygdsföreningar. Begreppet kulturmiljöarbete har de senaste åren kommit att användas synonymt med begreppet kulturmiljövård.²

I detta program används begreppet kulturmiljöförvaltning. Innebörden av och verksamheten knuten till detta fokuserar på förvaltningen av kulturmiljön och de praktiska åtgärderna för ett långsiktigt bruk och bevarande. Kulturmiljön omfattar det av människan brukade landskapet, byggda strukturer och gestaltade platser som parker och torg.

Kultur- och kulturmiljöpolitiken

Riksantikvarieämbetets arbete styrs ytterst av regeringen och kulturdepartementet. På en övergripande nivå styrs verksamheten av de nationella målen för kultur- och kulturmiljöpolitiken.³

Kulturpolitiken anger att ”kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund”. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling.

För att uppnå målen ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan inom kulturområdet

---

² *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval*, 2015, s. 13.

³ *Mål för kultur*. Information på Regeringskansliets webbsida.

- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

Det statliga kulturmiljöarbetet ska främja:

- ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas
- människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön
- ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser
- en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.

Riksantikvarieämbetets inriktning 2016–2018

Riksantikvarieämbetet har tagit fram ett antal strategiska mål inom olika verksamhetsområden för de kommande tre åren. Det arbete som beskrivs i detta program ligger inom verksamhetsområdet ”Kulturarv och samhälle”. I myndighetens inriktningsdirektiv för 2016–2018 finns följande beskrivning av området:

”Inom verksamhetsområdet Kulturarv och samhälle samarbetar och samverkar vi med andra för att få dem att beakta och tillvarata kulturarvet i sin verksamhet. Vi verkar för att andra aktörer ska bidra till att de nationella målen för kulturmiljöarbetet uppfylls, att kulturmiljöperspektivet är integrerat i samhällsplaneringen, att kulturarvet är tillgängligt för alla och att förutsättningar finns för god förvaltning av kulturlandskap, kulturmiljöer och kulturföremål.”

Inom området finns även följande strategiska mål, som närmare beskrivs i inriktningsdirektivet:

- Genomslaget för kulturarvet har ökat inom andra samhällsområden.
- Kulturmiljöarbetet är samordnat utifrån tydliga uppdrag och roller.

- Kulturavet har ökad betydelse för ett inkluderande samhälle byggt på mångfald, tillgänglighet och delaktighet.⁴

---

⁴ *Inriktningsdirektiv 2016–2018*, 2015, s. 8f.

God kulturmiljöförvaltning

Riksantikvarieämbetets insatser inom kulturmiljöförvaltningen syftar till att samordna, utveckla och tillgängliggöra kunskap om förvaltning, vård och konservering av det fysiska kulturarvet, till ökad nytta för områdets målgrupper. Uppdraget är främst fokuserat på att utveckla råd och stöd till professionella utförare och förvaltare.

Råd och stöd förmedlas i första hand digitalt, genom VårdaVäl-blad, handböcker och rapporter, samt genom föreläsningar, workshoppar och konferenser.

Rådgivning sker också i direkt kontakt med de målgrupper som kommer i kontakt med myndigheten.

Omvärldsanalys och behovsinventering

Programarbetet inleddes med en behovsinventering. Inventeringen utgick från ett antal externa och interna referenspersoner, prioriterade områden utifrån kulturmiljöanslagets användning samt från länsstyrelsernas hemsidor.

Analysen visar på omfattande behov inom den svenska kulturmiljöförvaltningen. Utöver utmaningar som begränsade resurser finns det behov av samverkan mellan olika aktörer, organisationer och politikområden. Sammanfattningsvis utgår behoven från många av de förändringar som kulturmiljön och dess företrädare står inför, som utflyttning och urbanisering, förändrad användning av kulturmiljön, tillgänglighetskrav, övergivna miljöer och förfall, men också från förnyade hotbilder som klimatförändringar och brottslighet. Samtidigt finns det ett omfattande behov av både tillgängligt och aktuellt informationsmaterial och mötesplatser över bransch- och ämnesområden.

Analysen visar också på att Riksantikvarieämbetets publikationer endast förekommer sporadiskt på länsstyrelsernas hemsidor. Dock finns ofta hänvisningar till andra informationskällor för vård- och förvaltningsfrågor, bland annat Skogsstyrelsen, Boverket, Byggnadsvårdsföreningen, läns museer, med flera. Länsstyrelsernas hemsidor lyfter också fram omfattande, lokalt framtaget råd- och stöd-material för kulturmiljövården. Det kan handla om informationsblad, riktlinjer, policyer, arbetsrutiner, med mera. Det är dock sällsynt att det förekommer hänvisningar till dessa länsstyrelserna emellan.

Avgränsningar

Programmet utgår både från de kulturpolitiska målen samt de utmaningar som kulturmiljöns aktörer står inför. Samtidigt har Riksantikvarieämbetet begränsade resurser till sitt förfogande och måste göra prioriteringar utifrån de ekonomiska förutsättningar som råder. Detta innebär också att programmet kan revideras om förutsättningarna förändras.

En del områden tas inte upp i detta program, men omhändertas i andra insatser på Riksantikvarieämbetet. Här kan bland annat nämnas pågående arbeten inom kulturarvsbrott, risk- och katastrofberedskap, skador på fornlämningar i skog, etc.

Övergripande mål 2016–2018

Programmet beskriver följande övergripande mål för programperioden 2016–2018:

- Kulturmiljöförvaltningens aktörer har tillgång till råd och stöd som är relevanta och aktuella.
- Vård- och underhållsplanering har utvecklats till ett relevant, känt och användbart verktyg för kulturmiljöförvaltningens aktörer.

- Kulturmiljöförvaltningens aktörer har stöd och kompetens för beställande och utförande av vård- och förvaltningsåtgärder.

Prioriterade områden inom kulturmiljöförvaltning

Förvaltning av bebyggelse

Riksantikvarieämbetets åtaganden inom förvaltning av bebyggelse är främst prioriterat utifrån de aktuella förändringar och hot som det byggda kulturarvet står inför och som kulturmiljöförvaltningens aktörer måste förhålla sig till och agera utifrån. Det finns också en stor mängd underlag i form av tidigare publikationer och arbeten, hos såväl Riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna, museer och föreningar och andra myndigheter och organisationer som får större effekt i kulturmiljöarbetet om de tillgängliggörs och blir kända för målgrupperna.

Det är en prioriterad uppgift att sammanställa, uppdatera och tillgängliggöra aktuella dokument så att erfarenheter och kunskap når ut nationellt och blir användbara verktyg. För att möjliggöra erfarenhetsutbyten och informations-spridning behöver ett nationellt nätverk för förvaltare utvecklas. Berörda aktörer behöver också sammankallas i återkommande arrangemang, t.ex. genom arrangemang som Byggnadsvårdens konvent.

Programmet fokuserar på följande områden:

- Klimatanpassning av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.
- Energieffektivisering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.
- Tillgänglighet i kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.
- Verktyg för vård- och underhållsplanering.
- Verktyg för genomförande och dokumentation av vårdåtgärder.

Arbetet för klimatanpassning och energieffektivisering utgår från en tidigare framtagen handlingsplan för 2015–2017.

Förvaltning av kulturlandskap

Den sannolikt största påverkansfaktorn inom kulturlandskapsförvaltningen är förändrade brukningsmetoder med minskad djurhållning. Detta leder till igenväxning av kulturlandskapet och fornlämningsmiljöer. Den pågående industrialiseringen av jordbruket leder till att kulturvärden i det brukade odlingslandskapet fortsätter att skadas samtidigt som kulturlandskapet på mindre produktiva marker överges och växter igen. Igenväxningen påskyndas dessutom sannolikt av ett varmare klimat. Landsbygdsprogrammet, som utformas av Jordbruksverket, är det enskilt viktigaste styrmedlet för att påverka värden och förvaltningen av kulturlandskapet.

Programmet fokuserar på följande områden:

- Utvecklad samverkan mellan natur- och kulturmiljövården.
- Förvaltning av biologiskt kulturarv.
- Förvaltning av kulturresevat.
- Förvaltning av historiska parker, trädgårdar och begravningsplatser.
- Förvaltning av extremt hotade kulturlandskapstyper.

Förvaltning av runstenar

Riksantikvarieämbetet har överfört den praktiska förvaltningen av Sveriges runstenar till länsstyrelserna. En målsättning för Riksantikvarieämbetets fortsatta arbete är att stödja länsstyrelsernas förvaltning av runstenarna. Det behöver även utvecklas en fungerande återkoppling till Riksantikvarieämbetet så att myndigheten har möjlighet att följa den regionala runstensförvaltningen. Det finns även behov av att utveckla hanteringen av de informationsmängder som existerar och tillkommer om runstenar och runinskrifter.

Programmet fokuserar på följande områden:

- Framtagande av råd och riktlinjer för löpande förvaltning.
- Framtagande av råd och riktlinjer för planering och genomförande av vårdinsatser.
- Framtagande av råd och riktlinjer för dokumentation och återrapportering av löpande förvaltning och genomförda vårdinsatser.

Myndigheten har fortsatt en löpande runforskningsverksamhet, nära sammankopplad till runstensvården. Myndighetens runforskning utgår från tidigare framtaget program för Runverket 2014–2018.

Framgångsfaktorer

Följande framgångsfaktorer bedöms avgörande för att så god effekt som möjligt ska kunna uppnås genom programmet:

- Ett utvecklat internt samarbete, förankring och erfarenhetsutbyte, exempelvis kring tillsyn och tillståndsprövning, utveckling av vägledning, allmänna råd och information riktad till länsstyrelserna.
- Ett utvecklat internt samarbete för vidareutveckling av Riksantikvarieämbetets hemsida, söktjänster och digitaliseringsarbete.
- En utvecklad och löpande omvärldsbevakning och analys av kulturmiljöförvaltningen samt en utvecklad dialog med myndighetens målgrupper.

Referenser

Aktivitetsplan Kulturvårdsavdelningen 2015. Riksantikvarieämbetet, dnr 1.1.3-321-2015.

Arbetsordning för Riksantikvarieämbetet, RAÄ AO 2013:2. Föreskrifter om organisation. Riksantikvarieämbetet, dnr 1.3.1-4020-2013, uppdatering 2015:1.

Förordning (2014:1585) med instruktion för Riksantikvarieämbetet.

Kulturdepartementet. http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Svensk-forfattningssamling-201_sfs-2014-1585/ (2015-10-26).

Inriktningsdirektiv 2016–2018. Riksantikvarieämbetet, dnr 1.1.2-2655-2015.

Klimatanpassning och energieffektivisering – en handlingsplan för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse 2015–2017. Riksantikvarieämbetet, dnr 3.5.1-1380-2014. <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/8452> (2015-10-23).

Mål för kultur. Information på Regeringskansliets webbsida, <http://www.regeringen.se/regeringens-politik/kultur/mal-for-kultur/> (2015-10-26).

Plattform Kulturhistorisk värdering och urval. Grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet. 2015. Riksantikvarieämbetet. <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/8235> (2015-10-26).

Runverket inom Riksantikvarieämbetet. En nationell resurs för ett världsunikt kulturarv. Program 2014–2018. 2013. Riksantikvarieämbetet.

SS-EN 15898:2011 Bevarande av kulturarv – Generella termer och definitioner.
2011. Swedish Standards Institute, SIS.

Verksamhetsplan 2015. Riksantikvarieämbetet, dnr 1.1.3-4018-2014.